

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Тотка Монова

за дисертационния труд на **Бистра Петрова Величкова**

на тема: „**ФАКТ И ФИКЦИЯ В МЕМОАРНИЯ РАЗКАЗ СЛЕД 1990 г.**”

за присъждане на образователна и научна степен „**доктор**”

в направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки –
Журналистика (Медиен разказ)

Научен ръководител: проф.дсн Снежана Попова

I. Техническа характеристика

Представеният на вниманието ни дисертационен труд представлява разработка от **244 страници**. Текстът е структуриран в увод, три глави с общо 13 параграфа, изводи и заключение, библиография, списък с научните приноси.

Изложението на текста е **добре структурирано** и следва логиката на творческата задача, която докторантката си поставя, изпълнени са всички стандартните изисквания, необходими за представянето на едно научно-теоретично изследване. Търси се и според мен до голяма степен е постигнат баланс между научен обзор, теоретична част, представена основно в първа глава, и представително емпирично авторско изследване във втора и трета глава. Като цяло техническото изпълнение на дисертационния труд и на автореферата със задължителните входни елементи, научнометодичен апарат, цялостно оформление на текста и дизайн е на много добро ниво.

II. Информационно осигуряване. Библиография

Докторантката Бистра Величкова основава дисертационния си труд на редица научни изследвания от български и чужди автори, тя представя библиография от **124** заглавия, от които **52** на български език, **46** чуждестранни източници на английски и френски език, **26** интернет източници. Прави впечатление, че тя **добре познава** представителни текстове и изследвания, пряко свързани с изследваната проблематика, и **свободно си служи** с теоретични разработки в областта на литературознанието, наратологията, жанрологията, на теорията на масовата комуникация и в частност на критиката и различните критически практики в литературата и в медиите. Проведеното научно изследване в дисертацията показва **много добро ниво на научна компетентност** на авторката.

III. Актуалност и значимост на разработвания проблем

На вниманието ни е предложен дисертационен труд **изключително актуален, провокативен, интересен, богат на информация и представящ обобщения и изводи**, които тепърва, сигурна съм това, ще станат повод за дискусии на различни форуми. Избраният подход към темата е иновативен и сам по себе си дискуссионен, а това предпоставя за в бъдеще вглеждане и **преразглеждане на инструментариума**, с който различните изследователи „четат“ прехода. Самото **формулиране на темата и прецизното очертаване на изследователското поле** сами по себе си дават основание да посочим и един от основните, според мен, приноси на дисертацията, а именно: проблемът за това как работи паметта на хората в частност и на обществото като цяло и как тя, посредством текстове от различни жанрови полета в крайна сметка сглобява макроразказа на преживяното през конкретните микроразкази на всеки един участник, свидетел или анализатор на изминалите тридесет години,

стои все още някак си маргинално в научните прочити на прехода. Една от причините за това, според мен, е наличието на доста травматични моменти в националната памет – но парадоксалното е, че само през изговарянето, споделянето, разказването в публичното пространство те могат да бъдат преболедувани и преодоляни. Бистра Величкова красноречиво ни доказва, че **количествените натрупвания от подобни разкази са налице**, което индиректно премества проблема в друга плоскост (и обективно отваря темата към последващи изследвания) – защо те не отключват едно по-мощно артикулиране в пространството, така че масовото обществено съзнание да бъде въввлечено и ангажирано с едно по-рационално осмисляне на прехода. В този смисъл поздравявам докторантката за смелостта да навлезе в една толкова сложна и провокативна научна област – всичко, което се отнася до **паметта и спомена и обективирането им в разказ** в крайна сметка е вид провокация – при това все още епизодично разработвани у нас, но с много силни традиции в Германия например.

Освен това новите медии **разрушават класическия журналистически жанров модел**, без съмнение те **модифицират структурата** на класическите жанрови форми и, което е най-важно, натоварват конкретния жанр и жанровата система на традиционните медии с нови, специфични функции. Една от тези функции се представя чрез **разширяването периметъра** на използване на различни наративни техники във все повече журналистически жанрове – иначе казано, ние все повече се информираме, разказвайки. От една страна сме свидетели на едно завръщане към първообраза на медиатекста от първите десетилетия на периодичния печат, когато факт и фикция спокойно съжителстват в рамките на един текст. От друга – ако до средата на миналия век класическият журнализъм стриктно спазва разграничителната линия между факт и фикция, то новият журнализъм в САЩ от 60-те години легитимира чрез фичъра и журналистическия/документален роман **разказа**

като неотменна журналистическа практика. Темата на дисертацията се актуализира индиректно и от обстоятелството, че разбирането (и съответно демаскирането) на все по-лесното разрушаване на границата между факт и фикция е ключът да се разбере и анализира същността на пост-истината и хибридната война, понятия вече трайно навлезли и в политическия, и в научния дискурс. Именно на тези сложни и в същото време много динамични процеси докторантката търси отговор, като същевременно поставя и множество въпроси чрез **представителното емпирично изследването** във втора и трета глава и още тук бих искала да отбележа, че **Бистра Величкова се е справила успешно с тази нелека научно-изследователска задача.**

IV. Аналитична характеристика на съдържанието. Цел, обект, предмет, задачи и методология на изследването

Обектът и предметът на изследователския интерес са коректно дефинирани и в своя изчистен вид присъстват дори в самото заглавие на труда. **Обект** на изследването са три типа разкази, основани на спомен: 1) на съвременници на изучавания период, които активно са участвали в обществените събития – мемоарни книги; 2) на писатели, създали литературни герои, поставени в реални ситуации и събития – романи и разкази; 3) разгледани са и различни типове разкази на медиите, които представляват фон за възприятието на събитията.

Докторантката **изследва и анализира паралелно две тези:**

- 1) И при трита канала/посредника, през които минава мемоарният разказ за времето след 1990 г., се наблюдава преплитане на факт и фикция, на реалност и измислица, на истина и не-истина. Именно изследването на тези форми на преплитане са по същество конкретният **предмет** на изследване в дисертационния труд.

- 2) Мемоарните книги, които жанрово се определят като документални, и художествените романи, определени като фикционални, разказват еднакво правдоподобно за времето на българския преход.

Целта на представения труд е да се изучи как се реконструира времето на прехода чрез спомените на хората в мемоарни разкази.

Бистра Величкова прецизира основната цел на труда си в **четири равнопоставени по значимост изследователски задачи**, като тяхното изпълнение е реализирано в трите последователно и логически свързани глави на дисертацията. В **първа глава** докторантката очертава теоретичната рамка, като въвежда операционалните понятия, въз основа на които се основава анализът на емпиричния материал в следващите две глави – факт, фикция, преход, мемоар, разказ, спомен, памет. **Втора глава** представя взаимовръзката между факт и фикция в медийните разкази, като емпиричният материал тук се базира върху текстове от вестници, документални книги на журналисти и два телевизионни сериала. **Глава трета** разглежда мемоарния разказ, който е в граничното поле на факт и фикция, на документално и художествено, като се прави обзор на мемоарната литература у нас за изследвания период. Основната ми забележка тук е при определянето и изпълнението на третата основна изследователска задача – „изработване на критерии за избор на конкретни творби за изучаване”, на което ще се спра по-подробно при препоръките и забележките ми.

Методиката на изследването се основава на изпозването на различни аналитични методи – текстови и езиков анализ, наративен анализ, сравнителен анализ, изучаване на документи.

Емпиричната извадка, въз основа на която са разработени **втора и трета глава**, е впечатляваща и обхваща един период от последните три десетилетия.

Заклучение: Проведеното от Бистра Величкова емпирично изследване в основната си част доказва заявените тези. Важно е да се отбележи, че мащабът на емпириката, начинът, по който е направена селекцията на автори и текстове и тяхното представяне на базата на създадената в първа глава теоретична рамка, разкриват, че **докторантката притежава умения на изследовател**. Смятам, че Бистра Величкова е преценила добре какъв по обем материал е необходим, за да се провери чрез разгърнати постъпателно и добре формулирани задачи работната хипотеза. Да конкретизирам – намирам, че **селекцията на авторите и количеството на текстовете логично водят до изводите и обобщенията, които са научно представителни**.

V. Основни научни приноси в дисертационния труд

Докторантката е заявила и формулирала в края на в дисертационния си труд **4 научни приноса**. Като приемам по същество така представените приноси, бих акцентирала по-специално на следното:

1. Докторантката Бистра Величкова е **провела значимо по мащаб емпирично изследване**, което, според мен, за първи път у нас представя за научно обсъждане и анализ сложния въпрос за трансформациите на традиционните журналистически жанрове, в посока разширяване полето на използване на наративните техники, които понякога се явяват като заместители на рационалното анализиране, присъщо на качествената журналистика, като в същото време разследващата журналистика все по-често използва вместо класическата аргументативна верига елементите и изразните средства на разказа.

2. Обобщенията и изводите, които докторантката извежда от това изследване, са много добра основа за бъдещо развиване на масмедийното научно знание в посока на новите медии, а именно – процесите на конвергенция на традиционни жанрови форми и онлайн текстовите форми. Това е и принос в разбирането на специфичните процеси, протичащи в българската медийна среда, в която без съмнение кросмедийното производство на послания все по-отчетливо започва да доминира и да диктува процесите на рекламния и на медийния пазар.

VI. Оценка на автореферата

Авторефератът е с обем 26 страници (формат А 4) и е изготвен по приетия научен стандарт. Структурата му следва съдържанието на дисертацията.

Авторефератът отразява вярно и пълно съдържанието на оригиналния труд и дава обективна представа за целта, задачите, етапите и резултатите на проведеното изследване.

VII. Публикации по темата

Докторантката Бистра Величкова е представила списък с **5 научни публикации**, пряко свързани с темата на дисертационния труд.

VIII. Бележки и препоръки

Бих отправила някои бележки и препоръки, които, според мен, ще допринесат още по-категорично да се открие значимостта на труда. Освен това смятам, че трудът трябва да бъде публикуван като книга и бележките се отнасят по-скоро към евентуалното подготвяне на ръкописа за издаване, като те в никакъв случай не омаловажават достойнствата и формулираните приноси на дисертационния труд.

1. В изложението като цяло е налице известен дисбаланс в отношенията описание-анализ, като дескриптивното определено доминира. Бих препоръчала при евентуалното цялостно публикуване на текста в края на втора и трета глава да се разширят аналитично обобщенията, като резюмето на изложението да бъде представено изцяло в един аналитичен ключ.

2. Както вече отбелязах в оценката си за формулираните четири изследователски задачи, критериите, по които се прави селекцията на емпиричния материал, особено за трета глава, са по-скоро щрихирани, те също са представени по-скоро описателно, вместо да бъдат изведени на едно по-теоретично ниво и това донякъде ги прави не особено убедителни.

3. Посланията на вестниците „Дума” и „Демокрация” са представени доста конспективно, което, според мен, недостатъчно пълно аргументира модела на Бернд Мар.

Заклучение

Като имам предвид научноизследователските качества на предложения дисертационен труд – научната компетентност на докторантката, отличното познаване на изследвания проблем, проведеното представително емпирично изследване, формулираните интересни (и дискуссионни!) изводи и обобщения, убедено предлагам на уважаемото научно жури да присъди на докторантката **Бистра Петрова Величкова образователната и научна степен „доктор”** за представената дисертация на тема: **„Факт и фикция в мемоарния разказ след 1990 г.”**.

София, 7 март 2019 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

/проф. д-р Тотка Монова/